

**20 DE ANI DE LA TRECEREA ÎN VEȘNICIE
A PĂRINTELUI DUMITRU STĂNILOAE**

**NEVOIA ȘI SENSUL REFORMEI EDUCAȚIEI
RELIGIOASE ȘI A ÎNVĂȚĂMÂNTULUI TEOLOGIC,
ÎN CONCEPȚIA PĂRINTELUI PROFESOR
DUMITRU STĂNILOAE**

Pr. prof. univ. dr. Ioan C. TEȘU

Facultatea de Teologie Ortodoxă „Dumitru Stăniloae”, Universitatea „A.I. Cuza” Iași

Abstract

In the understanding of Father Dumitru Stăniloae, theology means not talking about God, but talking to Him, the dialogue with Him achieved during a state of prayer. It is not an elaborate discourse about Him, but His call to a sincere and pure dialogue held with sincerity in the inside world. A dialogue achieved after a pure, focused prayer, which arises from purity and love. Similarly, theology doesn't mean a system of knowledge about God, nor a speech about His attributes, but a dialog with Him, through a high spiritual life and through the pure prayer. He also emphasizes the sense of the theological education reform: through a high spiritual education, to the highest way of living and struggling.

Keywords: God, theology, spiritual knowledge, prayer, theological reform

Reforma atee a învățământului, în 1948, a desființat numeroase facultăți, academii și seminarii teologice din România, ba chiar a și eliminat din programele de studiu teologic discipline și persoane incomode „noi” mentalități, materialiste, adeptă a concepției potrivit căreia omul nu mai constituia cea mai înaltă și iubită creatură a lui Dumnezeu, zidită „după chipul și asemănarea” Părintelui ceresc (Fac. 1, 26-27), ci se trăgea din maimușă și era rezultatul unor evoluții succesive.

Profesori de Teologie, care făcuseră faima învățământului teologic românesc în perioada interbelică, ierarhi, monahi și preoți de înaltă vocație, ba chiar și credincioși obișnuiți, dar profund atașați Bisericii Ortodoxe strămoșești, au avut de înfruntat marginalizări și persecuții, detenție și tortură, cu scopul așa-zisei „reeducări”, pentru a se conforma noii ideologii, care lupta să Îl smulgă pe Dumnezeu din sufletul credincioșilor și să Îl alunge din lumea pe care a creat-o.

Este suficient să ne aducem aminte de replica avocatului care l-ar fi apărat pe Părintele profesor Dumitru Stăniloae, în procesul intentat membrilor grupării etichetate a „Rugului Aprins”: „Este nevinovat! I-au dat numai cinci ani!”, pentru a ne da seama de intensitatea luptei duse de acest regim totalitar împotriva Bisericii și a slujitorilor ei de frunte.

Evenimentele din decembrie 1989, faptul că între primele cuvinte strigate de masele de zeci de mii de oameni erau: „Jos Ceaușescu! Există Dumnezeu!”, demonstrează încrederea și atașamentul unui popor, care fusese umilit jumătate de veac, în instituția Bisericii și în învățătura ei, singurul refugiu și loc de rezistență împotriva ideologiei comuniste.

În acel entuziasm general, au fost înființate numeroase seminarii și facultăți de teologie, încadrate în universități și aliniindu-se regulamentelor laice, completate, este adevărat, cu regulamente proprii, prin care să fie păstrat specificul propriu. Au fost înființate noi specializări (Teologie Ortodoxă Didactică - Limba română și Limbi străine; Teologie Asistență Socială; Teologie Patrimoniu Cultural/ Artă Sacră), iar mai apoi masterate, unele dintre ele răspunzând nevoilor reale ale Bisericii și societății românești contemporane.

O nouă provocare la adresa întregului învățământ și, implicit, a celui teologic, a constituit-o aderarea la reforma și procesul Bologna (în 2005), care stabilea ciclurile de studiu: licență (6 semestre – 3 ani), master (4 semestre – 2 ani), doctorat (3 ani). S-au alcătuit, atunci, și s-au întrunit comisii, s-a discutat mult și s-au căutat soluții, însă acestea nu au avut capacitatea să creeze un învățământ teologic unitar, ci, mai degrabă, invocându-se autonomia universitară, fiecare facultate și-a creat stilul propriu, începând cu forma de selecție a potențialilor candidați (examen clasic, test de verificare a cunoștințelor generale, religioase sau laice, concurs de dosare), în funcție de prestigiul și exigențele fiecăreia, dar și de numărul de candidați.

Toate aceste provocări și schimbări au avut efecte directe și asupra învățământului universitar teologic, care s-a văzut nevoit ca, într-un timp relativ scurt și pentru a răspunde cerințelor ARACIS de acreditare, să-și recruteze și să promoveze câteva sute de cadre didactice universitare.

Pe de altă parte, din dorința de a compensa anul pierdut la studiile de licență, planurile de învățământ, și acestea restrânse la

20 de ore pe săptămână, au comasat discipline, multe dintre ele teoretice, pentru a oferi viitorilor slujitori ai altarelor strămoșești cunoștințele necesare desfășurării unei pastorării eficiente, rodnice. Aspectul informativ pare a prevala în fața celui formativ sau duhovnicesc, tutoriatul abia începe să funcționeze, relația dintre cadrele didactice și studenți, cu puține excepții, rămâne cea clasică, asemenea celei dintre magistru și ucenic, nu dintre părinte și fiu duhovnicesc.

Așa se face că, într-adevăr, celor mai mulți dintre studenți, studiile teologice, prin conținutul lor și modelul oferit de cei care le-au predat, în marea lor parte „Părinți Profesori”, le-au fost de mare ajutor. Există, totuși, și „oi rătăcite” și chiar pierdute, care părăsesc facultatea, de la care speraseră să afle răspunsurile existențiale la problemele care îi frământă, mai tulburați și mai zbuciumați, unii dintre ei căzând în indiferență religioasă, odată cu reorientarea sau reconversia spre o altă profesie, iar în cazuri cu totul izolate, devenind ostili Bisericii.

Or, scopul instituțiilor de învățământ teologic este de a consolida credința mai mult emoțională și declanșată circumstanțial, sub impresia unei lecturi teologice, a întâlnirii unor preoți sau personalități ale vieții religioase, ce le-au „reșezat” viața și i-au reorientat spre valorile spirituale, de a le descoperi vocația și sensul înalt al vieții, de a desfășura un învățământ înalt și formativ, capabil să întărească viața și caracterul celor care sunt chemați să devină „Apostoli” ai Neamului, „lumină a lumii” și „sare a pământului”, adevărate repere morale și formatori de conștiințe în comunitățile care le vor fi încredințate spre păstorire, slujitori demni și devotați, ancorați în învățătura Bisericii străbune, fideli tradiției și specificului ei, dar și cu impact în actualitate, în contemporaneitate.

Lectura atentă a operei Părintelui profesor Dumitru Stăniloae, mai ales în perioada în care a avut înalte responsabilități academice, inclusiv ca profesor și rector al Academiei Teologice „Andreiene” din Sibiu, ne poate revela, chiar și la mai bine de o jumătate de veac, dacă nu soluții precise, măcar motiv de adâncă meditație. Reflecțiile Părintelui profesor își păstrează actualitatea, cu atât mai mult cu cât sufletul uman, în ciuda progresului civilizației, păstrează, în profunzimile sale, aceleași doruri spirituale, iar căile de împlinire a lor, chiar și adaptate lumii actuale, sunt aceleași. Tot astfel, chipul ideal al preotului zugrăvit de Sfinții Părinți este același, la acesta adăugându-se

elemente și trăsături adaptate lumii în care el își desfășoară misiunea, căutând să o îndrepte spre Dumnezeu și spre bogata lume spirituală.

Scurte considerații privind rostul educației religioase în formarea caracterului uman

Concepția Părintelui profesor Dumitru Stăniloae privind rolul credinței în viața omului și al religiozității în formarea și deplina afirmare a personalității umane trebuie integrată în viziunea sa privind vocația specială a poporului român, ca popor creștin, din înșiși zorii etnogenezei sale, și a importanței Ortodoxiei în afirmarea ființei naționale. Părintele profesor consideră că nici unui alt popor Ortodoxia nu îi este atât de apropiată, specifică și proprie, precum îi este neamului românesc sau, cum spunea Sfinția Sa, Ortodoxia constituie „adevărata entelehie a vieții”¹.

Meditând asupra educației și disciplinei tineretului, Părintele D. Stăniloae consideră că adevărata putere de modelare și formare a unui înalt caracter uman, în spiritul celor mai înalte valori și virtuți morale, nu poate fi concepută decât așezând la baza educației credința creștină: „Disciplina înseamnă doar înfrânarea egoismului, cu poftele lui dezordonate și nelimitate. Or, ce argument din lumea aceasta poate face pe om să-și înfrâneze libertinismul și sălbăticia egoismului? Estetica ordinii? Binele statului? Frumusețea caracterului moral? Toate acestea nu rezistă întrebării «la ce»? Numai o credință ancorată în metafizic poate dinamiza spiritul omenesc, îi poate da puterile eroice ale înfrânărilor, ale jertfelor de tot felul, numai o credință în spiritul netrecător și a toate depășitor poate întoarce privirile, de la hedonismul trupesc, la bucuriile, inevitabil ascetice și nezugomotoase, ale omului ce trăiește dintr-un principiu lăuntric”². Iar îndemnul sau apelul pe care îl făcea față de toți factorii de responsabilitate, din Stat și din Biserică, era următorul: „Înălțați credința religioasă pe soclul cel mai înalt, dați-i cinstea cea dintâi în toate ramurile vieții și veți vedea apărând un tineret disciplinat de forța valorilor spirituale”³.

¹ Dumitru Stăniloae, *Ortodoxie și românism*, s.l., s.a., p. 48.

² Idem, *Disciplina tineretului*, în „Telegraful Român”, an LXXXII, nr. 4, 20 ian. 1934, pp. 1-2, în *Cultură și dubovnicie. Opere complete*, vol. 1, articole publicate în „Telegraful Român” (1930-1937), Basilica, 2012, pp. 412-413.

³ *Ibidem*.

În privința principiilor de educație religioasă, începând de la vârstele cele mai fragede, Părintele profesor recomanda ca întâlnirea și apropierea copiilor de credință, susținută de atmosfera și educația din familie, să se facă în școală, în duhul iubirii și al blândeții, al bunătații și al prieteniei: „S-a căzut de acord, consideră Sfinția Sa, că prima întâlnire cu copiii, ca de altfel și toate celelalte, să se facă în duhul blândeții și-al prieteniei, ca inimile copiilor să se deschidă iubitor și încrezător față de preot; s-a recunoscut, în legătură cu aceasta, și adevărul că cel mai scurt drum la inimile părinților trece prin inimile copiilor”⁴.

Dintre metodele și mijloacele recomandate de Sfinția Sa, rolul preponderent este acordat lecturilor din Sfânta Scriptură, „care oferă destule povestiri morale, adevărate și nu inventate, firești și nu artificiale, cu duh biblic-religios, ținând mereu gândul îndreptat la Dumnezeu...”⁵. Apoi, pe acest fundament biblic, care deschide sufletul copilului și are capacitatea de a-l modela prin prisma acestor valori, se pot clădi celelalte învățături: istorice și morale. După ce va prezenta copiilor exemplele biblice, pedagogul creștin va putea ca, stimulând afectivitatea și judecata acestora, să abordeze și să interpreteze fiecare eveniment și fiecare personalitate a Sfintei Scripturi dintr-o perspectivă și finalitate moral-duhovnicească, extrăgând astfel povește și învățături morale. La aceste considerații morale se pot adăuga, apoi, aspecte și elemente privind contextul istoric, mentalitatea contemporanilor, semnificațiile spirituale, toate conduse într-o direcție formativă și educativă din punct de vedere creștin. În centrul tuturor acestor cunoștințe biblice și dogmatice, istorice și morale trebuie să se afle Persoana Mântuitorului Iisus Hristos, prin aceasta învățământul religios având un caracter hristocentric sau, în interpretarea Părintelui Stăniloae, „tot materialul ținând vizibil spre Hristos sau derivând din fapta lui Hristos”⁶.

Vârsta copilăriei, a școlii primare, este cea mai potrivită pentru desfășurarea și dezvoltarea învățământului religios, odată ce, așa cum arată Părintele profesor, „în școlile secundare se încheagă personalitățile intelectualilor. Dacă Biserica reușește să prindă acest răstimp

⁴ Idem, *Importantul congres catehetic al preoțimii din Arhiepiscopie*, în „Telegraful Român”, an LXXX, nr. 76-77, 3 dec. 1932, p. 1, în *vol. cit.*, p. 265.

⁵ *Ibidem*, în *vol. cit.*, p. 266.

⁶ *Ibidem*, în *vol. cit.*, p. 267.

favorabil din perspectivă psihologică și să-i atașeze, ei îi vor rămâne câștigați definitiv. Cu ce suflet, format sub raport religios, va ieși tânărul din școala secundară, pe același îl va manifesta mai târziu, în societate, față de Biserică”⁷.

Istoria Neamului și a Bisericii Ortodoxe Române consemnează faptul că primele școli românești au fost cele organizate în „tinda” bisericilor și a mănăstirilor, că primii dascăli au fost preoții satelor și viețuitorii sfintelor mănăstiri, după cum istoria literaturii, culturii și spiritualității noastre românești are la originile și la baza ei chipurile și activitatea unor slujitori, precum monahul Macarie și diaconul Coresi, mitropolitii Varlaam, Dosoftei, Antim Ivirianul, Veniamin Costachi etc. Încercarea de a elimina sau ignora rolul covârșitor al Bisericii în afirmarea națională și în dezvoltarea culturii românești ar arunca Neamul românesc în ignoranță și întuneric, vid cultural și neștiință.

În sânul poporului nostru nu a existat niciodată un conflict, așa cum a fost el inventat de ideologia atee, între credință și știință. Expresia „crede și nu cerceta” este total străină credinței și trăirii ortodoxe, fiind mai degrabă specifică spiritului occidental, catolic și protestant. Exprimarea ortodoxă este: „*Vă rătăciți neștiind Scripturile, nici puterea lui Dumnezeu*” (Mt. 22, 29). Biserica Ortodoxă nu a interzis niciodată citirea și cunoașterea adevărilor dumnezeiești, cuprinse în Sfânta Scriptură, dimpotrivă, a recomandat tuturor lectura Sfintei Scripturi și meditația asupra celor citite, iar, în cazul întâlnirii unor pasaje sau învățături mai înalte sau anevoie de tâlcuit și de înțeles, solicitarea ajutorului celor mai soriți în cunoștințe religioase, teologice: slujitori ai Bisericii, monahi și credincioși cu o viață morală îmbunătățită. Pe polița casei românului de altădată, sub icoana împodobită cu „ștergar” și sub candela totdeauna aprinsă, alături de cartea de rugăciuni sau de Ceaslov, se aflau Sfânta Scriptură și *Viețile Sfinților*, din care, preotul satului le recomanda să citească neîncetat.

Așadar, dincolo de a datora Bisericii și slujitorilor ei însăși existența sa, învățământul laic, consideră Părintele Stăniloae, trebuie să fie în deplină compatibilitate și armonie cu Evanghelia. „Ortodoxia, spune teologul român, prin structura și prin trecutul ei agitat, nu și-a permis niciodată violentarea libertății de cugetare și a lucrării

⁷ Idem, *Religia și știința în școala secundară*, „Telegraful Român”, an LXXIX, nr. 36, 6 mai 1931, pp. 2-3, în *vol. cit.*, p. 168.

științifice. Tolerantă, Biserica Ortodoxă a avut, în mod constant, o atitudine defensivă; ea n-a încercat să intervină niciodată în domeniul științei, nici direcționând, nici oprimând”⁸.

O problemă interesantă, pe care o aprofundează Părintele profesor Dumitru Stăniloae, în privința rolului și importanței educației religioase în școala românească, este cea referitoare la așa-zisa „științificitate”, ca tendință a unui învățământ laicizat de a transmite doar informații demonstrate prin intermediul „științelor pozitive”, palpabile, și, trecând oarecum în subsidiar, cunoștințele predate de Religie, Psihologie și științele conexe. Părintele profesor consideră că acordarea unei importanțe exagerate „științificității” informațiilor obiective, fără mișcarea sufletului, fără antrenarea reflexivității și a afectivității, nu va da roade viabile și pentru viață. Ceea ce susține permanent Părintele Stăniloae este accentuarea aspectului formativ și nu doar al învățământului religios, ci în cadrul fiecărei discipline. Orice profesor, fie el de Matematică sau de Biologie, de Fizică sau de Chimie, și cu atât mai mult din sfera disciplinelor umaniste, care se limitează la transmiterea doar a unor informații teoretice, obiective, oricât de înalte și de importante ar fi acestea și oricât de meșteșugit le-ar prezenta, fără să aibă în vedere moralitatea actului său didactic și al conținuturilor lor, este vrednic de plâns, este un „nefericit” pedagog. Indiferent de disciplina predată, fiecare profesor adevărat este preocupat de impactul sau rezonanța pe care le vor avea cunoștințele predate cu vocație, în sufletul și în viața ucenicilor săi. Mai presus de grija de a transmite obiectiv cunoștințe numeroase și înalte, trebuie așezată preocuparea de educare a temperamentului subiecților de educat, de formare a caracterului acestora și de elevare a personalității lor morale.

În mod deosebit, la profesorul de Religie, învață Părintele Stăniloae și pe fondul acestei „științificități”, „...ortodoxă trebuie să-i rămână învățătura lui întotdeauna. Științificitatea lui, atâta vreme cât nu se va poticni de ortodoxia Bisericii, e liberă să se manifeste întreagă. Iar dacă ar ajunge să se convingă că Ortodoxia nu mai poate fi apărută științific, că nu mai corespunde adevărului, n-ar putea să mai rămână profesor de teologie ortodoxă nici la o școală care nu e atârânătoare de Biserică, dar îi pregătește preoții. O științificitate

⁸ *Ibidem*, în *vol. cit.*, p. 166.

care să fie eventual și o neacceptare a Ortodoxiei, să lăsăm s-o exercite un neortodox. La ortodox, în ultimă analiză, tot de convingere e vorba”⁹.

Ceea ce recomandă cu stăruință teologul și dascălul român este încercarea de armonizare a programelor de învățământ și a modalităților de predare a diverselor discipline, astfel încât acestea să nu fie contrare și disprețuitoare față de cunoștințele religioase, ceea ce ar bulversa sufletul elevilor, introducând o ruptură și o sciziune între diversele discipline și conținuturi predate. „Este o lacună din cele mai potrivnice principiilor pedagogice, observată de toți, dar care continuă să dăinuiască prin neglijența unora și prin reaua voință a altora. Legiuitorul a conferit religiei, în programa școlii secundare, loc de frunte și, prin intervenția repetată a Bisericii, i s-a dat un număr corespunzător de ore; prin aceasta, principial, religiei i s-a rezervat un rol important în instrucția și educația viitorilor cetățeni ai țării. Pe de altă parte, s-a tolerat în mod inexplicabil ca în programa celorlalte materii de învățământ să figureze capitole care să contradică formal adevărul religios, și aceasta la științele naturale, în capitolele despre creația lumii și a omului. Prin aceasta s-a violat principiul de concentrare a materiilor de învățământ, postulat pedagogic de prim rang. Concentrarea materiilor de învățământ este cerință pedagogică, fără de care nu se poate concepe o instituție școlară organizată”¹⁰.

Toate disciplinele și cei care le efectuează ar trebui să fie preocupați de selectarea, ordonarea, unificarea, concentrarea materiilor și armonizarea lor, atât simultană, cât și succesivă¹¹, ceea ce va da o mai mare eficiență întregului act didactic. Iar alături de atitudinea față de disciplina Religie nu trebuie subminat și subapreciat prestigiul egal al profesorului de Religie. El nu este un profesor de „mâna a doua”, care predă „altă” disciplină, ci, dacă nu pe cea mai importantă dintre ele, din perspectiva finalității sale, oricum pe una dintre cele fundamentale și absolut necesare. Iată ce spune Părintele Stăniloae în acest sens: „atât timp cât prestigiul profesorului de religie, și prin aceasta al credinței religioase, e săpat de zâmbetele cel

⁹ Idem, *Congresul misionar de la Chișinău*, în „Telegraful Român”, an LXXXI, nr. 72, 11 nov. 1933, pp. 1-2, în *vol. cit.*, pp. 358-359.

¹⁰ Idem, *Religia și știința...*, în *vol. cit.*, pp. 168-169.

¹¹ *Ibidem*, în *vol. cit.*, p. 169.

mult «îngăduitoare» ale celorlalți profesori, iar intelectualii între care ajunge tânărul consideră cercetarea Bisericii ca ceva bun doar pentru țărani, atât timp cât un ministru dintr-un guvern declară că „preoțimea, adică Biserica, e o funcție neesențială în stat”, iar alții, din alt guvern, profesesc că peste doi-trei ani vor scoate Biserica din buget, în sfârșit, atât timp cât vitrina literară e deținută de romane ce se întrec în a scormoni toată murdăria senzualistă în care a înecat freudismul lumea contemporană, cum putem aștepta o disciplinare a tânărului, care nu e nici orb, nici surd, nici piatră ca să nu vadă și să nu imite ceea ce fac cei care îi educă?”¹².

O altă problemă pe care o aduce în discuție Părintele profesor privind predarea disciplinei Religie este coerciția sau metoda negativă de educație. Sfinția Sa arată că aceasta este un simplu dresaj, întâlnit și în lumea animalelor, dar fără efecte în plan moral. „Nu contest, spune el, o anumită eficacitate acestei educații negative. Dar eficacitatea aceasta se extinde numai la anumite firi, mai puțin accentuate ca personalitate, iar omul format de ea va fi, într-adevăr, un om blând, ordonat, supus autorității, dar fără putere de inițiativă, fără curajul de a se avânta într-o acțiune, într-o luptă, în sensul vederilor creștine, o luptă pe care numai el ar putea-o porni în satul în care el este conducătorul. Metoda negativă are marele defect de a comprima și mai mult forțele latente din om, în loc să le dezvolte”¹³. Concluzia sa firească și duhovnicească este aceea că: „educația are însă alt scop, mai ales în ceea ce privește pe viitorul preot, care trebuie să fie și un om de inițiativă și de curaj, un factor care reprezintă dinamic, nu pasiv, o concepție de viață, în fața altora atât de agresive azi”¹⁴.

Metoda de educație specifică învățământului religios este cea pozitivă, capabilă, pe de o parte, să pună în valoare părțile și aspectele bune și formative ale adevărilor religioase, iar pe de altă parte, să contribuie fundamental la formarea și afirmarea personalității elevilor.

Dincolo, însă, de orice metodă și strategie didactică, rolul covârșitor revine exemplului personal al pedagogului creștin, căci,

¹² Idem, *Disciplina tineretului*, în „Telegraful Român”, an LXXXII, nr. 4, 20 ian. 1934, pp. 1-2, în *vol. cit.*, p. 413.

¹³ Idem, *Pentru o mai bună educație în școlile teologice*, în „Telegraful Român”, an LXXXIV, nr. 38, 13 sept. 1936, p. 1, în *vol. cit.*, pp. 866-867.

¹⁴ *Ibidem*, în *vol. cit.*, p. 867.

spune Sfinția Sa, „pilda vie a unei vieți sublime e un chip cu atracție magnetică pentru oameni. Pune în fața tineretului imagini de vieți eroice care se jertfesc pentru binele obștesc, de vieți nepătate de poftele egoiste ale lăcomiei, senzualității și hedonismului, și fii sigur că acestea nu vor lăsa în odihnă și în liniște multe suflete de tineri, până nu se vor forma după chipul lor, nesilite de oameni”¹⁵.

Facultățile de Teologie Ortodoxă – pepiniere pentru pregătirea viitorilor slujitori ai altarelor străbune

O idee fundamentală a Părintelui profesor Stăniloae este aceea că lumea și sufletul omenesc, tot mai frământate și mai zbuciumate, au nevoie de sens înalt duhovnicesc, iar preoții sunt unii dintre puținii care mai luptă pentru descoperirea și cultivarea acestui ideal și pentru îmbunătățirea morală a vieții. Modelul de preot de care are nevoie lumea de astăzi este cel al preotului de vocație și cu o înaltă conștiință a responsabilității sale față de Dumnezeu și față de lume, un preot „stăpân pe elementele culturii timpului, orientat asupra curentelor sociale, analizând cu înțelepciune realitățile și nevoile vieții, dar cu ochii sufletului pururea ațintiți spre idealul Evangheliei, pe care cu iubire și devotament se străduiește să-l coboare și să-l facă văzut în mijlocul turmei pe care o păstorește”¹⁶.

Pentru un astfel de slujitor al lui Dumnezeu și al semenilor, preoția nu este o profesie sau o ocupație, un mod de a-și câștiga existența și de a-și asigura traiul, ci o cale de a câștiga la viața creștină sufletele, spre a le asigura mântuirea. Ea este, astfel, o „calitate a sufletului”¹⁷, întretesută intim cu ființa sa, fără nici o separație sau distincție între cele două, de la care nu se poate abdica sau demisiona, fie chiar și numai pentru câteva clipe¹⁸. Precum naționalitatea cuiva este dată de locul nașterii sale, la fel de intimă trebuie să fie identificarea între persoana și viața preotului și această calitate.

¹⁵ Idem, *Disciplina tineretului...*, în *vol. cit.*, p. 411.

¹⁶ Idem, *Pentru intensificarea activității pastorale a preotului*, în „Telegraful Român”, an LXXXI, nr. 20-21, 4 mart. 1933, p. 2, în *vol. cit.*, p. 293.

¹⁷ Idem, *La începutul anului în Academia Teologică „Andreiană”*, în „Telegraful Român”, an LXXXV, nr. 37, 12 sept. 1937, p. 1, în *vol. cit.*, p. 114.

¹⁸ *Ibidem*.

„Dacă nu ne-am câștigat această *calitate specifică* de preot, considera Sfinția Sa, suntem, în tot timpul cât nu citim Liturghia, oameni întru totul una cu ei. Și atunci, nu mai putem fi de nici un folos deosebit societății. Putem fi de folos oamenilor atunci sub raport economic, sau politic, sau cultural. Dar toate acestea le pot face, mai ales azi, foarte mulți. Dar cine să împlinească între oameni atunci funcția de înduhovnicire, de legare a lor cu Dumnezeu, de contrabalansare a forțelor laiciste, care țin pe om lipit de pământ și de pasiunile interlumești?”¹⁹.

Adevăratul preot are totdeauna conștiința că prin el lucrează Însuși Domnul Hristos, căci, spune tot Părintele Stăniloae, „preotul este în mod deosebit purtător de Hristos. (...) Hristos este prezent în lucrarea propovăduitoare și sfințitoare a preotului și El este acela care lucrează prin preot. Lucrează fără să fie văzut, dar orice inimă deschisă lui Dumnezeu simte că lucrarea e a Lui”²⁰.

Pastorația sa trebuie să fie și o luptă încordată de a întări această conștiință a prezenței și lucrării, în și prin el, a Mântuitorului lumii; or, el „simte că Hristos e în el și lucrează cu atât mai mult cu cât se roagă, meditează și se silește mai mult pentru lucrarea Lui. Prin rugăciune și meditație, preotul își ascute simțul prin care ia cunoștință de prezența lui Hristos în el, măbind lumina din sine, care-i permite să-L vadă pe Domnul său. Prin eforturile sale de-a iubi mai mult pe Domnul, îi crește și i se permanentizează conștiința că Iisus este cu el, că lucrează prin el. Și se înțelege că nu este datorie mai mare pentru preoți decât aceea de-a se sili prin toate mijloacele duhovnicești să vadă și să simtă tot mai intensiv și tot mai des că Hristos este în ei”²¹.

Lumea, consideră Părintele Stăniloae, are nevoie de preoți, dar nu de unii încurcați în lucrurile ei și preocupați de cele materiale, ci implicați în bogata lume spirituală și cu sufletul îndreptat spre cele înalte și viitoare. „Oricât ar fi oamenii de astăzi de înstrăinați de Dumnezeu, ei ne vor preoți în înțelesul deplin al cuvântului. Atunci îi putem câștiga. Ei așteaptă de la noi ceva ce nu le poate da nimeni, și când le dăm aceasta, sufletele lor se încălzesc”²².

¹⁹ *Ibidem*, în *vol. cit.*, p. 115.

²⁰ Idem, *Hristos și preotul*, în „Telegraful Român”, an LXXXIII, nr. 3, 13 ian. 1935, p. 1, în *vol. cit.*, p. 620.

²¹ *Ibidem*.

²² Idem, *La începutul anului...*, p. 1, în *vol. cit.*, p. 116.

Descoperirea și cultivarea acestei vocații și conștiințe necesită o pregătire specială, iar locul în care acestea încep și se consolidează îl constituie școlile teologice. Însușindu-și viziunea Înaltului Ierarh al Ardealului din timpul rectoratului său – Nicolae Bălan –, Părintele Stăniloae consimte: „Nu aștept de la preot, a spus înaltul ierarh (Nicolae Balan, *n.n.*), să se încâlcească și el în programe și metode de învățământ, ci odată cu el să intre în școală *un ideal de viață*. Căci religia nu este un obiect de învățământ în rând cu celelalte, ci e duh de viață, duhul vieții în Hristos, pe care trebuie să-l promoveze preotul în școală. Din idealul acesta de viață derivă și *un ideal de educație*, care va trebui să fie însușit de școala românească, așa de nenorocită în privința aceasta. Școala noastră are un caracter prea *intellectualist*; e considerată prea mult chemată să împărtășească cunoștințe și se interesează prea puțin de formarea caracterului. Și aceasta tocmai pentru că nu știe în ce direcție să formeze pe om, n-are un ideal de viață. Se urmărește cel mult formarea de buni cetățeni, dar se uită că nu statul este ultima țintă și realitate a vieții, nu sufletul e pentru stat, ci statul pentru suflet. Iar virtuțile cetățenești, dacă nu se întemeiază pe o credință într-o realitate mai înaltă decât statul, nu sunt durabile și trainice. De felul cum va preda preotul Religia depinde și salvarea școlii și fericirea neamului nostru”²³.

Teologia înseamnă viață și nu orice fel de existență, ci viață înaltă și mântuitoare. Ea nu este doar un sistem sau un ansamblu de cunoștințe teoretice despre Dumnezeu și relațiile Sale cu lumea și cu omul pe care l-a creat din iubire și spre mântuire, ci este experiență, trăire și simțire a sentimentului majestății divine, pe de o parte, și al prezenței și lucrării Sale în rațiunile lumii și în profunzimile sufletului uman, pe de altă parte. „Teologia nu e nici filologie, fie ea chiar aramaică sau arabă, nici istorie, nici arheologie, ci *reflexie asupra vieții religioase creștine, cu scopul de a intensifica și de a planta această viață și unde nu e. E concepție trăită*, e expresia unei experiențe religioase și tinde să producă o experiență religioasă. Acesta e centrul spre care trebuie să graviteze toate studiile și preocupările

²³ Idem, *Importantul congres catehetic al preoțimii din Arhiepiscopie*, în „Telegraful Român”, an LXXX, nr. 76-77, 3 dec. 1932, p. 1, în *vol. cit.*, p. 264.

dintr-o facultate de teologie: clarificarea și intensificarea vieții religioase creștine”²⁴.

Orice sistem de educație, crede Părintele Stăniloae, are și își arată mai devreme sau mai târziu imperfecțiunile și nedeplinătățile sale. Prea multa apropiere sau distanță dintre magistru și ucenic, prea multele sau prea puținele cunoștințe selectate, caracterul prea abstract sau prea patetic al prezentării informațiilor și, până la urmă, factorul uman sunt câteva dintre aceste lipsuri. Dar educația creștină, consideră Părintele Profesor, izvorând din cuvintele revelate ale lui Dumnezeu și transmise de un pedagog de certă vocație, pătruns deplin de responsabilitatea misiunii sale, poate asigura succesul actului educațional și îi poate oferi finalitate formativă. La modul general, apreciază Sfinția Sa, „educația, adică oțelirea tânărului în credințele și virtuțile care îl vor face factor puternic și sănătos în propășirea țării și a comunității în care trăiește, nu este posibilă decât „pe temelia moralei creștine”, în cadrul concepției de viață creștină. Educația, fie este creștere în spirit creștin, fie nu merită acest nume, pentru că nu reușește să fie educație”²⁵.

Și din acest punct de vedere, ceea ce și-ar dori, la modul ideal, teologul român este „încreștinarea deplină a școlii”²⁶. Iar când este vorba de transpunerea acestui ideal în spațiul academic, aceasta se referă la „încreștinarea catedrelor de pedagogie de pe lângă universități sau la crearea pe lângă facultățile de litere și de științe, din care pornesc profesorii de mâine, a câte unei conferințe de concepție creștină, care să expună apologetic învățătura creștină. Biserica încă ar putea să facă mai mult în această privință, intensificând studiul apologetic pentru profesorii de Religie. Ar fi de mare utilitate ca cei ce voiesc să devină profesori de Religie în licee să frecventeze un an într-un centru oarecare din țară exclusiv cursuri de apologetică. Sau să se instituie măcar niște cursuri de vară de apologetică pentru viitorii și actualii profesori de Religie”²⁷. Odată ce Biserica este „posesoarea

²⁴ Idem, *Reorganizarea facultăților de teologie*, în „Telegraful Român”, an LXXXI, nr. 53, 1 iul. 1933, pp. 1-2, în *vol. cit.*, p. 315.

²⁵ Idem, *Încreștinarea învățământului*, în „Telegraful Român”, an LXXXVI, nr. 21, 22 mai 1938, p. 1, în *Cultură și dubovnicie. Opere complete*, vol. 2, articole publicate în *Telegraful Român* (1937-1941), Basilica, 2012, p. 256.

²⁶ *Ibidem*, în *vol. cit.*, p. 258.

²⁷ *Ibidem*, în *vol. cit.*.

și practicanta de veacuri a singurului sistem ireproșabil de pedagogie”²⁸, a urma cursurile unei școli de formare teologică nu este doar rezultatul unor eforturi intelectuale și morale, ci și o cinste și un privilegiu, o adevărată binecuvântare.

Cu privire la organizarea învățământului teologic românesc, Părintele Dumitru Stăniloae a expus și afirmat convingerea că școlile de teologie trebuie să se afle sub autoritatea, controlul și evaluarea Bisericii, și aceasta pentru că absolvenții lor nu vor lucra în varii domenii, ci în sânul Bisericii și în mijlocul Neamului. Conștiința responsabilității față de Biserică trebuie cultivată în sufletul viitorului preot încă din perioada formării și a studiilor sale. O astfel de relație este capabilă să întărească unitatea și suveranitatea Bisericii, sporind prestigiul ierarhilor și al preoților în mijlocul mirenilor²⁹.

Adevărate pepiniere pentru o viață duhovnicească înaltă, școlile de teologie trebuie să ofere cunoștințele și convingerile capabile să întărească studentului teolog conștiința de slujitor al Bisericii. „Tot ce i se predă în școală, toate îndrumările teoretice și practice care i se dau trebuie să aibă conștiința că i se predau pentru a le folosi în slujba Bisericii, al cărui slujitor devotat până la supremul sacrificiu trebuie să fie. El trebuie să trăiască în timpul acestei pregătiri în atmosfera vieții concrete și actuale a Bisericii, să se frământă în fața problemelor actuale ale Bisericii, să participe la biruințele ei și să sufere suferințele ei, să participe simpatetic la viața ei. Un student teolog nu poate să privească la Biserică așa ca la ceva de *vis-a-vis* și nici n-ar putea să se simtă ca o persoană suspendată în cadrul individualității și al preocupărilor sale preferate. Aceasta zic eu că e protestantism”³⁰.

Sensul pregătirii teologice îl constituie, pe de o parte, cultivarea sentimentului vocației și al misiunii sale culminante, al responsabilității sale înalte față de Dumnezeu și față de semenii, al necesității sporirii în curăție morală și slujire integrală, toate acestea în sânul Bisericii – corabia mântuirii. „Nu există acțiune publică a preotului privitoare la conducerea credincioșilor, consideră Părintele Stăniloae,

²⁸ Ibidem, în *vol. cit.*, p. 254.

²⁹ Idem, *Cine are dreptate?*, în „Telegraful Român”, an LXXXI, nr. 76, 9 dec. 1933, p. 1, în *Cultură și duhovnicie. Opere complete...*, vol. 1, p. 390.

³⁰ Idem, *Problema învățământului teologic*, în „Telegraful Român”, an LXXXIII, nr. 10, 3 mart. 1935, pp. 2-4, în *vol. cit.*, p. 653.

pe care să n-o îndeplinească în numele Bisericii, ci în numele său personal. Orice realizare bisericesc-religioasă a preotului este a Bisericii, pentru că a făcut-o în calitate de trimis, de reprezentant al Bisericii. O biserică zidită de un preot într-o parohie, o casă parohială sunt ale Bisericii. O societate religioasă, o mișcare religioasă trezită de un preot este tot a Bisericii. Ar fi o mare eroare să spună un preot: acești credincioși sunt ai mei pentru că eu i-am întors de la o altă confesiune, sau: eu i-am trezit la o viață religioasă mai intensă. Preotul lucrează prin puterea și harul primite de la Biserică și în toate acțiunile lui bisericești este un slujbaş al Bisericii. Lucrează ca un angajat al ei, pentru ea, nu pentru sine. Desigur, fiecare preot e chemat să aducă maximum de râvnă, de silință, de pasiune personală³¹. Din acest motiv, adevăratele bucurii ale preoților de vocație îi dau sentimentul că, prin modelul oferit, lumea se oprește din cursa ei frenetică spre cele materiale, îndreptându-și preocupările și spre bogata viață spirituală. „Orice preot, apreciază teologul român, trebuie să fie fericit când poate face mai mult pentru Biserică, adică pentru Domnul. Fericit când poate aduce la sânul Bisericii mai multe suflete, când poate face mai mult pentru strălucirea slavei lui Hristos în Biserica Sa. Atunci mulțumește lui Dumnezeu că l-a învrednicit să fie o unealtă rodnică. Mulțumirea lui vine din conștiința că și-a făcut datoria și nu așteaptă nimic pentru sine. Preotul dă numai Bisericii; e departe de el gândul să ia de la Biserică. Și fericirea lui e cu atât mai mare, cu cât l-a ajutat Domnul să dea mai mult”³².

Odată ce învățământul teologic are o dimensiune profund duhovnicească și o finalitate mântuitoare, profesorii de teologie (seminar și facultate) sunt adevărați formatori morali. Aceștia „nu vor fi indiferenți față de problema educației viitorilor preoți. Au atâtea ocazii în cadrul orelor să laude o virtute sau alta, să dezaprobe un fel de purtare sau altul, uneori foarte concret, la unul dintre studenți; au mai ales posibilitatea de a vorbi cu căldură despre fericirea ce ți-o dă viața cu Dumnezeu, îndrumând toate explicațiile de la cursuri în această direcție”³³. Preoții trebuie să fie permanent preocupați ca, dincolo de transmiterea unor date și informații, oricât de savant ar

³¹ Idem, *Hristos și preotul*, în „Telegraful Român”, an LXXXIII, nr. 3, 13 ian. 1935, p. 1, în *vol. cit.*, pp. 622-623.

³² *Ibidem*, în *vol. cit.*, p. 623.

³³ Idem, *Pentru o mai bună educație...*, în *vol. cit.*, p. 868.

face-o, să ofere convingeri de viață creștine, capabile să transforme și să modeleze cugetele și simțirile viitorilor preoți.

Sensul pe care îl dă Părintele profesor Stăniloae formării teologice este unul eminent duhovnicesc și formativ, vizând integrarea tuturor cunoștințelor teoretice într-un înalt sistem de viață creștin, edificat pe valorile și virtuțile morale creștine. Este vrednic de compătimire acel pedagog, și cu atât mai mult acel educator creștin, care își restrânge performanțele sale profesionale la transmiterea obiectivă a cunoștințelor care formează obiectul disciplinei sale, fără a fi preocupat de rezonanța lor în mințile și sufletele „învățăceilor”, care nu urmărește împrărierea lor în viața acestora, articularea și rânduirea vieții lor prin prisma unor astfel de cunoștințe. Cu atât mai mult se îndepărtează de vocația sa acel pedagog creștin care nu urmărește impactul practic și finalitatea morală a noțiunilor transmise, când acestea aparțin programei de studiu teologic.

În privința valorilor fundamentale ce trebuie cultivate în școlile de formare a viitorilor preoți, Părintele Stăniloae consideră că „după iubirea de Dumnezeu, iubirea de neam, acesta e programul școlilor teologice și al preoțimii”³⁴. Cu alte cuvinte, creștinismul și naționalismul sau credința în Dumnezeu și slujirea până la sacrificiu a semenilor, a neamului. Într-o vreme a erodării discursului naționalist, pe fondul integrării europene și al globalizării, sensul dat de Părintele Stăniloae ideii de naționalism, în urmă cu trei sferturi de veac, rămâne o dovadă de simț a istoriei și discernământ moral. Tinerilor teologi și preoți, Sfinția Sa le propovăduia și le cerea: „Naționalism până la sacrificiu, dar manifestându-se în acte compatibile cu Dumnezeu și cu un preot stăpânit de gândul la Dumnezeu. Naționalism de concepție, de simțire fierbinte, de muncă și devotament în slujba neamului; să pui în slujba neamului toate virtuțile creștinești și preoțești. Naționalism impus cu sabia duhului, care taie durabil dușmanii și-i pregătește cale triumfală, nu naționalism de strigăte, de marșuri, de cămăși și de violență. Chiar dacă vor fi având și ele oarecare efect, el e cu mult mai mic și, în orice caz, e incompatibil cu preotul și cu studentul teolog, care, în felul acesta, mai mult pierde din prestigiul personal și al instituției bisericești decât câștigă. Propaganda cu cuvântul, cu ideea, dar nu de pe scena

³⁴ *Ibidem*, în *vol. cit.*, p. 870.

adunării electorale, de unde se dau și bani și rachiu, ci în toate ocaziile firești ale vieții. Propaganda pentru idee, pentru neam, pentru iubirea lui, dar nu pentru cutare sau cutare partid. Să nu substituim neamului partidul. Să fim naționaliști, nu partidiști. Să vorbim de neam, nu de un partid sau altul. Să aprindem dragostea de neam, nu de partid”³⁵.

Programul de formare duhovnicească recomandat de Părintele profesor poate fi sintetizat în formula: *teologie – teofilie – antropofilie*, adică dobândirea unor cunoștințe înalte, capabile să determine sufletul la dragoste desăvârșită față de Dumnezeu și slujire jertfelnică exemplară a semenilor. Adresându-se tinerilor licențiați, la sfârșitul unui an academic, Părintele rector le spunea: „Teologia pe care ați învățat-o cred că a făcut să răsară în sufletele voastre mândra floare a teofiliei. Altfel, teologia a rămas o sămânță aruncată pe pământ sterp și se usucă pe încetul în mintea voastră. Teofilia este singura putere care vă va face preoți adevărați; ea singură va deschide sufletele credincioșilor voștri ca să răsară în ele cuvintele și faptele voastre. Teofilia este floarea care înmoaie ogorul sufletelor. (...) Teofilia este în același timp *antropofilie*, este lumina bună în privirile îndreptate spre oameni, este cuvânt cald de încurajare și mângâiere, este transformarea inimii tale în pâinea pe care o frânge și o dai spre ființa altora”³⁶.

Metoda specifică recomandată a fi practică în școlile teologice vizează sinteza între știință și evlavie, între cunoștințe și trăire, între informații și rugăciune, între cunoaștere și practicare, între cultură și duhovnicie. „Școala teologică este și voiește să devină tot mai mult loc de cunoaștere sau de vedere comună a lui Dumnezeu, iar întrucât Dumnezeu este duh și lumină, școala aceasta este și loc în care cei ce viețuiesc trebuie să se pătrundă prin cunoaștere, până în ființa lor, de lumină și de duhul dumnezeiesc. Se transmite aici o știință întemeiată pe cea mai scrupuloasă informație și urmând în modul cel mai precis doctrina Bisericii. Dar știința aceasta nu este numai formulă exterioară, ci evidență trăită, dogmă verificată în adâncimile ființei noastre înalte, ale cărei ape îi înverzesc marile

³⁵ *Ibidem*, în *vol. cit.*, pp. 870-871.

³⁶ *Idem*, *Cuvânt la încheierea anului școlar în Academia Teologică*, în „Telegraful Român”, an LXXXVI, nr. 25, 19 iun. 1938, p. 1, în *Cultură și duhovnicie. Opere complete...*, vol. 2, pp. 275-276.

potențialități de adevăr și de viață. Iar sinteza aceasta de știință și de evlavie, de doctrină riguroasă și de mărturisire cutremurată este posibilă numai prin realizarea comuniunii în cunoaștere și în trăire creștină. Teologia noastră este doctrină transfiguratoare în mărturisire de credință, înflorită în duhul de comuniune al celor ce sunt aici. Dar acesta este secretul de viață al Bisericii. Școala noastră este o parte din Biserică, este ea însăși Biserica³⁷.

O trebuință fundamentală, specifică învățământului teologic, o constituie *nevoia de interiorizare a studiului teologic*, iar explicația este următoarea: „se poate studia chiar Biblia într-o manieră exterioară. Citești o bucată din ea, iei cunoștință de întâmplarea istorisită sau de faptul descris sau enunțat, mai înveți și explicarea profesorului referitoare la acel fapt și răspunzi la examen perfect. De toate iei cunoștință exterior; nu te interpui cu viața ta intimă, cu durerile și bucuriile tale, cu gândurile tale proprii, în circuitul acesta care începe cu învățarea lecției și sfârșește cu răspunsul la examen. Trezându-se prin tine curentul, te va reorganiza potrivit cu el. Este datoria profesorului să pună în acest circuit pe student. Mijloacele? Să le caute, încercând la început unul sau altul. Cred că cel mai potrivit este să se prezinte pe sine însuși ca pildă. Teologia este o știință a reexperimentării spirituale a adevărilor Bisericii. Deci experiență, adică aruncarea seminței, care e un text biblic, o propoziție dogmatică, în interiorul tău de profesor, încălzită și îngrijită, să apară, în rodul ei, mai vie, mai dezvoltată în toate amănuntele ei, și apoi făcută cunoscută învățăcelilor, îndemnându-i să-și semene și ei acel grăunte și învățându-i cum să se îngrijească de creșterea lui³⁸.

Din partea studenților teologi, Părintele Profesor cere împrărierea sau asumarea cunoștințelor dobândite, în sensul integrării lor într-un sistem moral de valori, capabile să le ordoneze viața și să influențeze pozitiv viața semenilor. „Să nu urmăriți numai cultivarea minții, sfătuia Sfinția Sa, ci a întregii voastre ființe, sau să coborâți învățămintele ce vor intra întâi în mintea voastră, în toate

³⁷ Idem, *Cuvânt către studenții teologi la început de an academic*, în „Telegraful Român”, an XCI, nr. 40, 3 oct. 1943, pp. 1-2, în *Cultură și dubovnicie. Opere complete*, vol. 3, articole publicate în „Telegraful Român” (1942-1993), Basilica, 2012, pp. 459-460.

³⁸ Idem, *Învățământul teologic în alte țări*, în „Telegraful Român”, an LXXXII, nr. 40, 30 sept. 1934, p. 2, în *Cultură și dubovnicie. Opere complete...*, vol. 1, p. 496.

regiunile ființei voastre. Îndeosebi să stăruieți în dezbrăcarea voastră de omul patimilor, care este omul egoismului fizic și al orgoliului spiritual. Trebuie să năzuieți de a deveni oameni ce nu mai sunteți ai voștri, ci ai lui Hristos și ai semenilor. Cu cât este mai mult al altora, cu atât ești mai important în ansamblul existenței lui Dumnezeu. Și ești mai mult al altora nu preocupându-te de a te impune, dar nici neglijându-te, ci încordând la maxim puterile tale, dar în slujba altora, necăutând ale tale, nevorbind de tine, neavând pretenții pentru tine. Numai în felul acesta, iubiți studenți, veți putea arăta lumii creștinismul ca pe un factor capabil de o puternică transformare a omului și a societății. Și numai așa creștinismul va fi prin voi o forță transformatoare a lumii”³⁹.

Prin urmare, o primă componentă a educației teologice înalte o constituie dobândirea unei culturi religioase și profane înalte, a unor cunoștințe cât mai bogate și variate, capabile să ofere răspunsuri tuturor provocărilor lumii contemporane și întrebărilor existențiale ale sufletului omenesc. Din acest motiv, recomandările dascălilor de teologie trebuie să vizeze lărgirea preocupărilor, lecturilor și interesului tinerilor față de științele și disciplinele aflate în relație și unitate cu teologia, în special cele umaniste, dar și o orientare generală în științele exacte, aflate astăzi într-un dialog tot mai intens cu teologia creștină. Odată ce Biserica este chemată la „marea ofensivă a culturii și a duhului misionar”⁴⁰, în școlile de teologie trebuie să fie dezvoltate „acele preocupări care pot face adevărul creștin evident omului de azi, care a parcurs drumul științei și al filosofiei din ultimele veacuri. Ne trebuie multă filosofie și apologetică creștină, ne trebuie o mișcare puternică de gândire creștină, pentru a lămuri și întemeia, în lumina și în fața noilor forme de gândire, a noilor progrese ale științei, Adevărul creștinismului”⁴¹.

Dintre lecturile teologice, Părintele Stăniloae recomandă Sfânta Scriptură și Viețile Sfinților. „Faceți îndeosebi lectură religioasă pentru edificarea sufletului. Citiți din *Viețile sfinților* și ale marilor eroi ai creștinătății. Dar mai mult decât toate, citiți *Sfânta Scriptură*. Citiți zilnic din ea și sorbiți-i conținutul cu evlavie, pentru a putea izvorî

³⁹ Idem, *Cuvânt către studenții...*, în *vol. cit.*, pp. 460-461.

⁴⁰ Idem, *Cultură și dubovnicie*, în „Telegraful Român”, an XC, nr. 39, 27 sept. 1942, p. 1, în *Cultură și dubovnicie. Opere complete...*, vol. 3, p. 282.

⁴¹ *Ibidem*, în *vol. cit.*, p. 281.

cu timpul cuvântul ei din voi. Sfânta Scriptură trebuie să o cunoașteți așa de perfect și să vă fie așa de dragă, cum îi este copilului la sfârșitul anului abecedarul sau gospodarului, care nu citește alte cărți, calendarul de pe masă. Cred mult în virtuțile Sfintei Scripturi de-a crea în suflet acea calitate de preot, de care v-am vorbit⁴².

Acesta trebuie să fie idealul de educație pentru tinerii teologi: „să ajungă cât mai mult străbătuți de duhul dumnezeiesc, pentru a lucra cu convingere, cu iubire și cu avânt pentru Dumnezeu în mijlocul societății”⁴³.

În anii de pregătire, viitorul slujitor al altarului trebuie să se exerseze în rugăciune și în studiu, acestea constituind cele două mijloace prin excelență, care îl vor ajuta în pastorație. „Rugăciunea și studiul, spune Părintele profesor, sunt cele două forțe cu ajutorul cărora se înalță preotul în sferele cele mai apropiate de Dumnezeu. Un preot care se roagă mult și care citește mult, în singurătate și împreună cu credincioșii, e un preot care-și va îndeplini toată misiunea în mod ideal. (...) Rugăciunea e prima, și apoi studiul. Sau studiul fără rugăciune e materie rece, inertă, și te face și pe tine inert sau cel mult tragic, aruncându-te în tot felul de îndoieli. Dar studiul încălzit de focul rugăciunii te și bucură, te și luminează mai mult (căci inspirațiile rugăciunii înmulțesc înțelegerea dobândită prin studiu) și-ți dă și putere de acțiune”⁴⁴.

Criza religioasă a lumii, precum și scăderile din cadrul învățământului teologic au drept cauză criza rugăciunii. Lumea își va redobândi liniștea pe măsura redescoperirii și practicării rugăciunii, iar în această lucrare duhovnicească rolul preoților este esențial. Însă, pentru a-i ajuta pe alții să o descopere, trebuie mai întâi ei să fie iscusiți practicanți ai acesteia. Rugăciunea constituie un „mijloc de înduhovnicire”⁴⁵, „inima credinței”⁴⁶, duhul sfintelor slujbe, căci, spune

⁴² Idem, *La începutul anului în Academia Teologică „Andreiană”*, „Telegraful Român”, an LXXXV, nr. 37, 12 sept. 1937, p. 1, în *Cultură și dubovnicie. Opere complete...*, vol. 1, p. 117.

⁴³ Idem, *Pentru o mai bună educație...*, în *vol. cit.*, p. 867.

⁴⁴ Idem, *Un mare pas înainte*, în „Telegraful Român”, an LXXXIII, nr. 45, 27 oct. 1935, p. 1, în *vol. cit.*, p. 724.

⁴⁵ Idem, *Cuvânt la deschiderea anului școlar la Academia Teologică „Andreiană”*, în „Telegraful Român”, an LXXXVI, nr. 39, 25 sept. 1938, pp. 2-3, în *Cultură și dubovnicie. Opere complete...*, vol. 2, p. 324.

⁴⁶ *Ibidem*.

Părintele Stăniloae, „când preoțimea va descoperi rugăciunea personală ca metodă pastorală, va turna duhul personal și în rugăciunea ceremonială, va pune în plină valoare uriașa comoară duhovnicească a sfințelor noastre slujbe”⁴⁷.

Data fiind importanța rugăciunii în viața creștinului, Părintele Stăniloae consideră că, în relația dintre știință și rugăciune, în formarea viitorilor preoți, accentul trebuie să cadă, în ultimă instanță, pe rugăciune, și aceasta pentru că răspunsurile existențiale nu le aflăm în cărți sau în teorii, ci la capătul rugăciunii curate și neîncetate. Cel mai important lucru într-o facultate de teologie este, potrivit, Sfinției Sale, „a deprinde pe viitorii preoți să se roage. Rugăciunea trebuie să constituie în programul școlii partea esențială. Rugăciunea trebuie să se miște cel puțin tot atât de frecvent în conștiința tânărului ucenic al Domnului, cât preocuparea de studiu. (...) E datoria profesorilor și a celor ce conduc internatul școlii ca să îndrume viața sufletească a tinerilor în așa fel încât să nu fie aproape clipă în care paraclisul să nu aibă un rugător în el. Așa cum e lucru firesc în orice școală să nu fie clipă în care nu e cineva în bibliotecă sau cu o carte în mână”⁴⁸.

Alături de studiu și rugăciune, Părintele profesor acordă, în cadrul facultăților de teologie ortodoxă, un rol esențial *dubovnicului* sau părintelui duhovnicesc. Acesta trebuie să fie un bun cunoscător al sufletului uman, cu toate cutele, întunecimile și culmile sale. Dintre calitățile esențiale ale acestui „director de conștiințe”, Părintele Stăniloae subliniază tactul pastoral și respectul față de delicatetea firii umane: „Nu trebuie să se cadă în greșeala că viața spirituală înseamnă o uniformizare a aptitudinilor și, peste tot, o îmbătrânire prematură a tinerilor. Viața spirituală dă direcție înaltă pasiunii și avântului tineresc, nu o anulează. Să fie lăsați tinerii cu temperamentele lor, cu înclinațiile lor, puse în slujba lui Dumnezeu. Unul e liniștit, meditativ: să citească, să gândească, să comunice și altora fructul gândurilor sale; altul e avântat: să predice, să înflăcăreze pe ceilalți pentru acțiunile nobile; care e vesel, să fie vesel și să cânte, dar veselie să-i fie curată”⁴⁹.

Mai mult decât oricare alt cadru didactic, duhovnicul trebuie să vegheze, asemenea unui părinte iubitor și atent, la conturarea și

⁴⁷ *Ibidem*, în *vol. cit.*, p. 325.

⁴⁸ *Idem*, *Un mare pas înainte...*, în *vol. cit.*, p. 724.

⁴⁹ *Idem*, *Pentru o mai bună educație...*, în *vol. cit.*, p. 869.

afirmarea personalității și la formarea caracterului religios-moral al tinerilor teologi. Spre aceasta îl va conduce pe viitorul preot prin „lecturi bine alese, prin convorbiri menținute la această problemă și necoborâte pe planuri inferioare, prin emanarea din sine, din purtările sale, a acestei vieți spirituale, prin corectarea cu blândețe duhovnicească a celor mai mici detalii greșite din manifestarea tinerilor; duhovnicul va reuși să facă mult. În felul acesta se îmbină organic, se topesc una în alta, metoda pozitivă cu cea negativă”⁵⁰.

Un alt lucru interesant și important în formarea studenților teologi, asupra căruia insistă Părintele profesor, este existența unor *internate* în imediata proximitate a facultăților, pentru ca studenții să fie păziți de zgomotele și risipirea marilor aglomerații de populație, de ispitele tot mai numeroase și mai puternice „din lume”. Viitorii preoți, spune Părintele, referindu-se la cazul capitalei, „nu se pot forma în mahalalele Bucureștilor, care numai mediu potrivit pentru formarea de preoți nu sunt. Aceste internate, care vor trebui conduse de Biserică, îi vor cuprinde pe toți studenții teologi. Nu se poate concepe preot care să nu fi primit instrucția din facultate și o îndrumare bisericească, duhovnicească, pas de pas, într-un internat care să-i permită să se adune din împrăștierea la care îl îndeamnă un oraș ca București”⁵¹.

Cu titlu de particularitate, semnalăm aprecierea Părintelui profesor Dumitru Stăniloae față de Facultatea de Teologie Ortodoxă din Cernăuți, la care studiasse, și față de Academia Teologică „Andreiană” din Sibiu, la cărma căreia s-a aflat. Despre Facultatea din Cernăuți el se exprimă elogios, spunând că aceasta este „cea mai veche școală românească de cultură teologică înaltă. Ea a creat teologia românească, ridicându-ne de la citirea empirică a textelor patristice, la o cunoaștere, o înțelegere sistematică a doctrinei creștine. Ea a făcut mai mult decât statul nostru și tot ce trebuie să facă el, pentru păstrarea și strângerea legăturilor noastre cu popoarele ortodoxe din sud-estul european, în baza comunității de credință”⁵².

⁵⁰ *Ibidem*, în *vol. cit.*, p. 868.

⁵¹ Idem, *Reorganizarea facultăților de teologie*, în „Telegraful Român”, an LXXXI, nr. 53, 1 iul. 1933, pp. 1-2, în *Cultură și duhovnicie. Opere complete...*, vol. 1, p. 318.

⁵² Idem, *Facultatea de Teologie din Cernăuți*, în „Telegraful Român”, an XC, nr. 21, 24 mai 1942, pp. 1-2, în *Cultură și duhovnicie. Opere complete...*, vol. 3, p. 102-103.

Aceasta a reprezentat, în cadrul teologiei ortodoxe românești, „un stil propriu, extrem de necesar. Prin legăturile ei cu teologia germană, ea reprezintă elementul de sobrietate și scrupulozitate în tot scrisul ei. Paznică severă a formulărilor precise, tradiționale, ea este frână necesară și criteriul neînșelător pentru scrisul nostru teologic, care, fără îndoială, este bine, pe de altă parte, să fie străbătut și de avânt, și de o străduință de adâncire și lărgire a orizontului spiritual, laturi în care excelează alte centre teologice”⁵³.

Dacă despre Facultatea din Cernăuți vorbea la timpul trecut, în Facultatea de la Sibiu Sfinția Sa își puna multe speranțe, ca una care răspundea la două trebuințe esențiale ale neamului: „Pe de o parte, ținând seamă de trebuințele religioase ale poporului nostru, ea va năzui să pregătească preoți, care să se apropie cât de deplin de idealul păstorului de suflete. Tindem să făurim preoți cu inimi curate și blânde, încălzite de singura pasiune, a iubirii lui Hristos și de popor, fântâni ale sensibilității creștine, sfeșnice de lumină și ruguri de jertfă pentru neam și lege. Ne dorim acel preot care, stând cu inima lui lângă inima poporului, se străduiește să-i limpezească și să-i înobileze neconținut sufletul cu învățătura creștină, cea mai minunată putere prin care se poate transforma ființa umană, din răsad al naturii în lujer de lumină cerească. Chipul de preot spre care vor tinde străduințele acestei Academii trebuie să aibă o față din care să iradieze lumina Taborului, a dragostei samarineanului milostiv. Toate necazurile și greutățile poporului trebuie să găsească în el un alinător. El va răscoli și va polariza toate forțele de ajutorare în sufletele credincioșilor, pentru a le pune în slujba celor obidiți”⁵⁴.

Părintele profesor Dumitru Stăniloae regreta, la vremea alcătuirii acestor reflecții, lipsa unor preocupări de actualizare a materiilor de studiu teologic, astfel încât să poată răspunde frământărilor omului contemporan, în conformitate cu ideile sau categoriile sale intelectuale și morale, într-un limbaj viu și capabil să miște și să influențeze sufletele. Dintre recomandările sale explicite, important este îndemnul spre aprofundare și dialog a științelor și disciplinelor laice, care, toate, ar trebui să slujească îmbunătățirii vieții spirituale a

⁵³ *Ibidem*, în *vol. cit.*, pp. 103-104.

⁵⁴ *Idem*, *Cuvântarea Părintelui rector dr. Dumitru Stăniloae la serbarea Academiei Teologice „Andreiene” din 23 mai 1943*, în „Telegraful Român”, an XCI, nr. 22, 30 mai 1943, p. 2-3, în *vol. cit.*, p. 388.

omului. „Ceea ce ne lipsește azi, spunea Părintele Stăniloae, este o prelucrare a asceticii, atât pe baza idealurilor creștine, dar și pe a rezultatelor așa de bogate ale științei psihologice: să știm cum se introduce și se înrădăcinează păcatul cutare sau cutare în suflet, cum se manifestă, cum lucrează la rădăcina omului, cum poate fi localizat și combătut. Ne lipsește orice lucrare serioasă pe terenul medicinei sufletești. Știința bolilor sufletești și a combaterii lor e într-o fază primitivă. Ne place și azi să ardem boala cu fierul roșu al pedepsei, în loc s-o tratăm dinăuntru în afară, organic”⁵⁵.

Concluzii

Ajunși la finalul cercetării noastre privind necesitatea și sensul reformării învățământului teologic, din perspectiva celui mai mare teolog ortodox român, poate lucrul cel mai potrivit îl constituie propunerea spre reflecție a cuvintelor sale. Părintele profesor Dumitru Stăniloae considera că o astfel de reformă, necesară și așteptată, „trebuie să fie orientată într-o direcție tocmai contrară: descongestionarea facultăților de teologie de materiile parazitare, care răpesc timpul și atenția și irosesc inutil energiile tinerilor”⁵⁶.

Iar, în privința aspectelor practice, punctuale, Sfinția Sa propunea „să se dea dezvoltare studiilor de concepție, de mistică și de practică creștină. Să se lărgescă studiul dogmatic, să se creeze catedre de *Filosofie creștină*, de *Apologetică*, de *Mistică creștină*, catedre pentru studiul problemelor actuale în lumina creștinismului ortodox. Să se studieze doctrina și spiritul curentelor spirituale necreștine, spiritul celorlalte confesiuni și secte creștine în opoziție cu spiritul Ortodoxiei, să se lărgescă în adevăratele institute studiul pastoral și catehetic. Azi nu cere lumea aramaică, ci atitudine în problemele vieții și caractere ce pot transforma societatea”⁵⁷.

Sintetizând meditațiile și propunerile Părintelui Stăniloae privind reforma învățământului teologic și sensul acesteia, putem concluziona că teologul român sublinia necesitatea insistării asupra celor două mijloace esențiale de formare duhovnicească a studenților

⁵⁵ Idem, *Pentru o mai bună educație...*, în *vol. cit.*, p. 869.

⁵⁶ Idem, *Reorganizarea facultăților de teologie*, în „Telegraful Român”, an LXXXI, nr. 53, 1 iul. 1933, pp. 1-2, în *Cultură și duhovnicie. Opere complete...*, vol. 1, p. 315.

⁵⁷ *Ibidem*, în *vol. cit.*, pp. 315-316.

teologi, viitorii slujitori ai altarelor străbune, și anume: cultura și duhovnicia, pregătirea și trăirea, știința și rugăciunea, iar în privința schimbărilor necesare învățământului teologic, pentru ca acesta să poată oferi răspuns adaptat vremurilor și problemelor omului contemporan, Sfinția Sa recomandă eliminarea din programele de studiu a acelor discipline care sunt anacronice și fără relevanță în planul mântuirii, înlocuirea lor cu unele absolut necesare cunoașterii adevărului credinței ortodoxe (Teologia Dogmatică), practice și experimentale: Ascetica, Mistica, ori unele esențiale în formarea liturgică a viitorilor preoți: Teologie Liturgică și Pastorală, precum și unele discipline de dialog, asemenea Filosofiei creștine, Apologeticii, Psihologiei religioase. Chiar și acestea trebuie predate de cadre didactice de o certă vocație pedagogică, cu o pregătire intelectuală înaltă și de o probitate morală ireproșabilă, iar finalitatea lor nu trebuie să fie teoretică și abstractă, ci una practică, formativă.